

**PARAZITLAR KELITIRIB CHIQRADIGAN KASALLIKLAR, ULARNING
KLINIK BELGILARI VA PROFILAKTIKASI**

*FarDu b.f.n.d Xoliqov M.,
Fardu katta o'qituvchisi (Phd) S.Sh.Ahmadjonova
Hoshimova Hurshidaxon Boburxon qizi
Fardu biologiya yo'nalishi II-kurs magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolaning maqsadi parazitlarning keng va xilma-xil dunyosi, ular keltirib chiqaradigan kasalliklar va ularning sog'liqni saqlashning kengroq sohasiga qanchalik mos kelishi bilan tanishtirishdir. Maqolada parazitlarning turlari, tarqalish usullari, individual hayot sikllari va parazitar kasalliklarning global muammosi haqida umumiy ma'lumot berilgan. Mavjud nazorat va oldini olish strategiyalari va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlar, shuningdek, xavfli va ba'zi eng muhim parazitar kasalliklar uchun kasalliklari haqida misollari ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Global, salomatlik, Gelmintlar, Infektsiyasi, Parazit, Protozoa, Transmissiya, Vektor

Kirish. Parazitlar keltirib chiqaradigan xavfi bo'lgan bemorlarda boshqa kasalliklarga o'xshash alomatlar bo'ladi. Umumiy simptomlar fokal nevrologik alomatlar, bosh og'rig'i, uyquning buzulishi, ko'ngil aynishi, qusish yoki papillaning shishishi (obstruktiv gidrosefali). Parazitlar keltirib chiqaradigan markaziy asab tizimining shikastlanishi immuniteti zaif yoki zaiflashgan bemorlarda paydo bo'lishi mumkin. Parazitlar faqat insonlarda emas, balki boshqa sutemizuvchi hayvonlarda uchrashi mumkin. Misol uchun unchalik yirik bo'lmagan sutemizuvchilar vakili bo'lgan quyonlarda tajriba o'tkazishimiz mumkin.

Quyonglar nafaqat biomedikal tadqiqotlar uchun muhim hayvon turi, balki butun dunyodagi odamlar uchun umumiy oziq-ovqat manbai hisoblanadi. Oxirgi bir necha o'n yilliklarda quyonglarni laboratoriya sharoitlariga ko'proq mos hayvonlarga aylantirish, shuningdek, go'sht ishlab chiqarish qobiliyatini oshirish maqsadida ularning parazitar kasalliklariga qarshi kurashish va ularni yo'q qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. Quyonglarda parazitar infektsiyalarni davolash, nazorat qilish va yoki oldini olishda yuqori gigiena darajasini saqlash ayniqsa muhimdir. Klinik kasallikning og'irligi mavjud infektsion agentning miqdori, hayvonning sezgirligi va patogenning patogenligiga bog'liq. Subklinik infektsiyalar klinik belgilarsiz sodir bo'lishi mumkin. Diareya barcha turdagi ichak koksidiyalari bilan bog'liq kasallikning asosiy klinik belgisidir.

Protozoa va gelmintlardan kelib chiqadigan parazitar infektsiyalar butun dunyo bo'ylab jiddiy kasallanish va o'lim uchun javobgardir. Ular Markaziy va Janubiy

Amerika, Afrika va Osiyoda keng tarqalgan. Ular Avstraliya, Kanada, Evropa, Yaponiya, Yangi Zelandiya va AQShda kamroq tarqalgan. Hozirgacha eng katta ta'sir sanitariya sharoitlari yomon bo'lgan qashshoq tropik hududlar aholisiga ta'sir qiladi, ammo parazitlar infeksiyalar rivojlangan mamlakatlarda endemik mintaqalardan qaytgan immigratlar va sayohatchilar orasida va ba'zida hatto sayohat qilmagan aholi orasida, ayniqsa OITS bilan kasallanganlar orasida uchraydi. yoki immunitet tanqisligini keltirib chiqaradigan boshqa sharoitlar. Ba'zi parazitlar anaerob sharoitda bo'lgan ichak yoki qinning bo'shlig'ida yashashga moslashgan; boshqalari aerob sharoitda qon yoki to'qimalarda yashaydi.

Ko'pgina ichak parazitlar infeksiyalari oziq-ovqat yoki suvning najas bilan ifloslanishi orqali tarqaladi. Ular ko'pincha sanitariya va gigiena yomon bo'lgan joylarda uchraydi. Ba'zi parazitlar, masalan, ankitli qurtlar, ifloslangan axloqsizlik bilan yoki shistosomalar bo'lsa, chuchuk suv bilan aloqa qilganda teriga kirishi mumkin. Boshqalar, masalan, bezgak, artropod vektorlari tomonidan uzatiladi. Kamdan kam hollarda parazitlar qon quyish yoki umumiy ignalar orqali yoki onadan homilaga tug'ma ravishda yuqadi.

Ayrim parazitlar AQSh va boshqa rivojlangan mamlakatlarda endemik hisoblanadi. Misollar pinworm *Enterobius vermicularis*, *Trichomonas vaginalis*, *Toxoplasma gondii* va *Giardia intestinalis* (*G. duodenalis* yoki *G. lamblia* deb ham ataladi) va *Cryptosporidium* kabi ichak parazitlari.

Protozoa va gelmintik infeksiyalarning xarakteristikalarini muhim jihatdan farqlanadi. Protozoa bir hujayrali organizmlar bo'lib, oddiy ikkilik bo'linish yo'li bilan ko'payadi (qarang Ichakdan tashqari protozoa va ichak protozoalari va mikrosporidialari). Protozoa o'z uy egalarida ko'payishi mumkin, bu esa juda ko'p infeksiyani keltirib chiqarishi mumkin. Kamdan-kam istisnolardan tashqari, protozoan infeksiyalari eozinofiliyaga olib kelmaydi.

Mikrosporidiya

Mikrosporidialar hujayra ichidagi spora hosil qiluvchi organizmlar bo'lib, ular ilgari protozoa deb tasniflangan, ammo genetik tahlil ularning zamburug'lar yoki ular bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Inson kasalligi asosan OITS yoki boshqa og'ir immunitet tanqisligi bilan kasallangan odamlar bilan cheklangan. Klinik ko'rinishlar yuqtirgan turlarga bog'liq bo'lib, gastroenterit, ko'zning shikastlanishi yoki tarqalgan infeksiyani o'z ichiga oladi.

Gelmintlar

Gelmintlar ko'p hujayrali va murakkab organ tizimlariga ega. Gelmintlarni yana bir necha turga bo'lish mumkin. Dumaloq qurtlar (nematodalar), Yassi chuvalchanglar (platygelminthes), ular orasida tasmasimon chuvalchanglar (sestodalar) va chuvalchanglar (trematodalar) mavjud.

Protozoadan farqli o'laroq, gelmintlar odamlarda ko'paymaydi, lekin ular to'qimalar orqali ko'chib o'tganda eozinofil reaksiyalarni keltirib chiqarishi mumkin. Ko'pgina gelmintlarning murakkab hayot tsikllari mavjud bo'lib, ular uy egasidan tashqarida sezilarli vaqtni o'z ichiga oladi. Ba'zilar, jumladan *Strongyloides stercoralis*, *Capillaria philippinensis* va *Hymenolepis nana*, avtoinfektsiya tufayli soni ko'payishi mumkin (avlodlar boshqa xostni yuqtirish uchun to'kilgandan ko'ra bir xil xostni qayta yuqtirishadi). *Strongiloidoz*da avtoinfektsiya immuniteti zaif odamlarda, ayniqsa kortikosteroidlarni qabul qiluvchilarda hayot uchun xavfli, tarqalgan giperinfektsiyaga olib kelishi mumkin. Gelmintik infeksiyalarning og'irligi odatda gijjalar yuki bilan bog'liq, ammo istisnolar mavjud, masalan, bitta askarida oshqozon osti bezi kanaliga ko'chib o'tish va uni to'sib qo'yish orqali hayot uchun xavfli o'tkir pankreatitni keltirib chiqaradi. Chuvalchang yuki atrof-muhitga ta'sir qilish darajasiga, parazit omillarga va mezbonning genetik jihatdan aniqlangan immunitetiga bog'liq. Agar odam endemik hududdan ko'chib ketsa, vaqt o'tishi bilan kattalar qurtlari soni kamayadi. Garchi bir nechta parazitlar (masalan, *Clonorchis sinensis*) odamlarda o'nlab yillar davomida yashashi mumkin bo'lsa-da, ko'p turlarining umr ko'rish davomiyligi bir necha yil yoki undan kamroq.

Nematodalar uzunligi 1 mm dan 1 m gacha bo'lgan segmentsiz silindrsimon qurtlardir. Nematodalar tana bo'shlig'iga ega bo'lib, ularni tasmasimon chuvalchanglardan ajratib turadi. Turlarga qarab, hayot tsiklining turli bosqichlari odamlar uchun yuqumli hisoblanadi. Yuz millionlab odamlar ichaklarda yashovchi nematodlar bilan kasallangan va najasda tuxumdonlar yoki lichinkalar orqali uzatiladi; eng keng tarqalgan askaridlar (askaridoz), ankilitli qurtlar, trichuris (trichuriasis) va *strongyloides* (*strongiloidoz*).

Sestodlar (tasmasimon qurtlar) kattalar kabi ko'p bo'lakli yassi qurtlar bo'lib, ular ovqat hazm qilish traktiga ega emaslar va oziq moddalarni to'g'ridan-to'g'ri uy egasining ingichka ichaklaridan so'radilar. Xo'jayinning ovqat hazm qilish traktida katta yoshli tasmasimon chuvalchanglar katta bo'lib, bir tur uchun 40 m gacha bo'lishi mumkin. Odamlarni yuqtiruvchi tasmasimon qurtlarga baliq tasmasi (*Diphyllobothrium latum*), mol go'shti tasmasi (*Taenia saginata*) va cho'chqa tasmasi (*Taenia solium*) kiradi.

Trematodalar (flukes) - qon tomirlari, jigar, o'pka yoki oshqozon-ichak traktini zararlaydigan segmentsiz yassi qurtlar. Ularning uzunligi odatda bir necha santimetrdan oshmaydi; ammo ba'zilar atigi 1 mm, ba'zilar esa 7 sm ga etadi. Xulosa qilib aytganda katta sarmoyalar va tadqiqotlarga qaramay, odamlarda parazitlar infeksiyalarning oldini olish uchun vaktsinalar hali mavjud emas. Oldini olish oldini olish strategiyalariga asoslanadi. Ko'pgina ichak parazitlarining tarqalishining oldini olish mumkin. Najasni sanitariya yo'li bilan yo'q qilish, qo'lni yuvish, ovqatni etarli darajada pishirish, tozalangan suv bilan ta'minlash, xalqaro sayohatchilar uchun eng

yaxshi maslahat - bu "pishiring, qaynatib oling, qobig'ini tozalang yoki unuting". Bu choralarga rioya qilinganda, ichak parazitar infeksiyalari xavfini, shuningdek, bakterial va virusli gastroenterit xavfini kamaytiradi, lekin yo'q qilmaydi. Hammom va hojatxonalardan foydalangandan keyin va ovqat tayyorlashdan oldin qo'l yuvish juda muhimdir. Go'sht, xususan, cho'chqa go'shti va baliq, ayniqsa chuchuk suv navlarini ichishdan oldin yaxshilab pishirish kerak.

Adabiyotlar

1. Orensanz M (2017). Imre Lakatos fani falsafasiga ko'ra gelmintologiya. *Kollektiv sog'liq. 139-148-betlar. doi: 10.18294 / sc.2017.1134*. Sskip.org saytidan tiklandi
2. Kastro G (1996). Gelmintlar: Tuzilishi, tasnifi, o'sishi va rivojlanishi. *Tibbiy mikrobiologiya. 4-nashr*. Ncbi.nlm.nih.gov-dan tiklandi
3. (2003) Inson parazitologiyasi tarixi. *Amerika Mikrobiologiya Jamiyati. 15-jild, yo'q. 4, p. 595-612*. Cmr.asm.org saytidan tiklandi
4. Mandal A. Gelmintlar nima? Yangiliklar Tibbiy hayot fanlari. News-medical.net saytidan tiklandi
5. Gelmintologiya. Biologiya onlayn lug'ati. Biology-online.org saytidan tiklandi
6. CDC: Sariq kitob 2020
7. CDC: Sayohatchilar salomatligi